

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויצא תשע"ז

מעשה אבות - סימן לבנים

שְׁבַתְךָ בְּתוֹךְ מְרֵמָה

יעקב שואל את לבן: "הֲלֹא כָרַחֵל עֲבַדְתִּי עִמָּךְ, וְלָמָּה מְהַרְמְאוּתוֹת שֶׁל לִבְנָן. עֲקוּדִים נְקוּדִים וּבְרוּדִים. לִבְנָן מִחֲלִיף אֶת מִשְׁכְּרָתוֹ עֲשֵׂרֶת מוֹנִים (שם לא, ז), שֶׁזֶה מֵאֵה פַעֲמִים, כְּמוֹ שֶׁמִּפְרֵשׁ רַש"י (רש"י שם). אִז עוֹד עֲתִיד הֶרְבֵּה לִסְבוּל מְהַרְמְאוּתוֹת שֶׁל לִבְנָן. כִּנְרָאָה שִׁיעֶקֶב נִשְׁלַח לְבֵית לִבְנָן לֹא רַק בְּשִׁבְלֵי הַנְּסִיּוֹן שֶׁל עֲצָמוֹ, אֲלֵא גַם מִשׁוֹם "מַעֲשֵׂה אֲבוֹת סִימָן לְבָנִים", שֶׁבְּנֵינוּ יִדְעוּ שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת בְּגִלוֹת בֵּין רַמָּאִים, וְיִצְטָרְכוּ לְדַעַת לְהִתְמוּרֵד עִם הַרַמָּאִים הַשּׁוֹנִים.

לְמַשָּׁל, הַרַמָּאוֹת הַגְּדוּלָּה שֶׁל דַּת הַנוֹצְרִים, שֶׁמִּתְיַמֵּרֶת לִהְיוֹת דַּת הָאֱהָבָה, אֲבָל שׁוֹפְכִים דַּמִּים בְּלִי גְבוּל, לֹא רַק שֶׁל יְהוּדִים אֲלֵא גַם שֶׁל נּוֹצְרִים שֶׁנִּלְחַמוּ עִם נּוֹצְרִים בְּלִי סוּף, זֹו דַּת הַרַחֲמִים וְאֱהָבָה שֶׁלֵּהֵם. הַקּוֹמוּנִיסְטִים, תְּנוּעַת הַשְּׁלוֹם, כְּמָה שֶׁהִיא דִּכְאֹה עֲמִים וְשִׁלְחָה לְסִיבִיר וְרִצְחָה מְלִיוֹנֵי בְנֵי אָדָם, וְהַכֹּל בְּשֵׁם הַשְּׁלוֹם וְהָאֲחוּהָ. צָרִיךְ לְדַעַת שִׁישׁ לִנּוֹ עֵסֶק עִם רַמָּאִים, "אֲשֶׁר פִּיָּהֶם דָּבָר שְׁוֹא וְיִמְיָנָם יִמִּין שְׁקָר". כְּמָה יְהוּדִים נִפְלוּ וְאִיבְדוּ אֶת עוֹלָמָם הַגִּשְׁמִי וְהַרוּחָנִי בְּגִלְלַת הַשְּׁטוּיוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּמְשְׁכוּ אַחֲרֵיהֶם. הַיּוֹם יֵשׁ לִנּוֹ בַּעִיָּה עִם אֲנָשֵׁי הַשְּׁמָאֵל, שֶׁגַם כֵּן נִמְשְׁכִים אַחֲרֵי כָל מִינֵי הַבְּטָחוֹת שֶׁל הָעֲרָבִים, וְאַחֲרֵי טַעֲנוֹת שֶׁל הָעֲרָבִים שֶׁאֵינָן בָּהֶם מִמֶּשׁ. הִרִי אִם ח"ו הָעֲרָבִים יִנְצְחוּ כִּאֵן בָּאָרֶץ, גַּם לְשִׁמְאֵלִים יִהְיֶה רַע וּמֵר. הֵם לֹא מְבִינִים כְּמָה לֹא טוֹב כָּל הַשְּׁקָרִים הָעֲרָבִים. כְּמָה בַחֲוֹרוֹת יְהוּדִיוֹת ר"ל הַתְּפֹתוֹ לְהִתְחַתֵּן עִם עֲרָבִים, וְסוֹבְלוֹת בְּאוֹפֵן נוֹרָא אֲצֵל בַּעֲלֵיהֶן. כִּי נִמְשְׁכִים אַחֲרֵי שְׁטוּיוֹת. הַתּוֹרָה רוֹצֵה לְחַסֵּן אוֹתָנּוּ לְעַמּוּד נֶגֶד שְׁטוּיוֹת, לֹא לְהִתְפַּתּוֹת לְכָל מִי שֶׁמְכַרֵּז שֶׁהוּא אוֹהֵב שְׁלוֹם וְכוֹדוֹ. צָרִיךְ לְקַחַת אֶת הַדְּבָרִים בְּמִשְׁקַל הַנִּכּוֹן וּבַהֲדַרְכָּה הַנִּכּוֹנָה. בְּאַמְרִיקָה הִרִי הַמַּצֵּב נוֹרָא וְאִיוִם עִם הַתְּבוֹלָלוֹת, כְּמָה נְשׁוּאֵי תַעְרוּבַת שִׁישׁ, כִּבְרַת הַגִּיעַ לְמַצֵּב שֶׁהַרְבִּיִים הַרְפוּרְמִים מְכַרְזִים שֶׁח"ו לִית דִּין וְלִית דִּיין, אוֹ לְמָה הוּא רַבָּאִי? כִּי מְקַבְלִים מִשְׁכּוֹרַת טוֹבָה, אוֹ לְמָה לֹא לִהְיוֹת רַבָּאִי? מַצֵּב נוֹרָא שֶׁל הַתְּבוֹלָלוֹת בְּאַמְרִיקָה. נִמְשְׁכִים אַחֲרֵי שְׁטוּיוֹת, וְכָל מָה שֶׁחֲשַׁבּוּ פַעַם מְאַבְדִים.

מָה הַתְּפִקִּיד שֶׁלָּנוּ בְּמַצֵּב הַזֶּה? כְּמוֹכֵן, שֶׁלֹּא לְהִימָשֵׁךְ אַחֲרֵי שְׁטוּיוֹת. אֲנִי ב"ה יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים תּוֹרָה, מִתְּפַלְלִים שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים בַּיּוֹם, שׁוֹמְרִים שַׁבַּת וְכוֹדוֹ, צָרִיךְ לֹא לְהִימָשֵׁךְ אַחֲרֵי כָל מִינֵי תַעֲמוּלוֹת כּוֹזְבוֹת, לֹא שֶׁל גּוֹיִים לְמִינֵיהֶם וְלֹא שֶׁל יְהוּדִים שֶׁאֵינָם שׁוֹמְרִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֲלֵא לְהַשְׁאֵר בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאֵף לְהִתְחַזֵּק וְלִהְפִּיץ יוֹתֵר תּוֹרָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַצֵּב נוֹרָא כְּזֶה שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל בְּלִי תּוֹרָה.

לְהַפִּיץ יוֹתֵר תּוֹרָה, לְהַפִּיץ יוֹתֵר יְהוּדוּת, לְהִתְחַזֵּק בְּעַצְמָנוּ לְלַמּוּד יוֹתֵר וְלְהִתְפַּלֵּל יוֹתֵר טוֹב, לְנִסּוֹת לְקַרֵּב אֶת הָאֲחֵרִים ג"כ, לְהַכְנִיס אֶת נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה. הַקַּב"ה כָּל כֵּךְ מַצְטַעַר אִם יִשְׂרָאֵל לֹא הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, צָרִיךְ א"כ לְרַחֵם עַל הַקַּב"ה כְּבִיכוּל, לְהַפְסִיק אֶת צַעַר הַשְּׁכִינָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ כָל כֵּךְ הֶרְבֵּה מִיִּשְׂרָאֵל שְׁבוּיִים בְּשְׁטוּיוֹת שֶׁל עַצְמָם וְשֶׁל שְׁכִנְיָהֶם הַגּוֹיִים, אֲלֵא יַחְזוּרוּ לְדֶרֶךְ ה'. לְהִיוֹת מְגֻדֵל אוֹר בְּמִקּוֹם כָּל הַחוֹשֵׁךְ שֶׁמְסַבֵּיב. הִרִי יְדוּעַ הַכֹּלל שֶׁמַּעֲט מִן הָאוֹר דּוּחָה הֶרְבֵּה מִן הַחוֹשֵׁךְ, וְאִם אֲנִי נִהְיֶה מְגֻדֵל אוֹר לְקַרֵּב יְהוּדִים, זֶה יִכוּל לְעַצּוֹר אֶת הַתְּהַלִּיךְ הַנּוֹרָא הַזֶּה שֶׁל הַכַּפִּירָה וְהַתְּבוֹלָלוֹת. רַאשִׁית כָּל לְהִיוֹת חֲזִקִים בְּעַצְמָנוּ, בְּעַצְמָנוּ לְלַמּוּד ש"ס וּפּוֹסְקִים וּמוֹסֵר וְכָל מָה שֶׁצָּרִיךְ, אֲבָל אַח"כ לְהַשְׁפִּיעַ גַּם עַל אַחֲרִים, וְלְקַרֵּב גַּם אַחֲרִים.

"יָשְׁבוּ הַמָּה אֶלְיָךְ, וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם"

וְאוֹלָם, שֶׁכְּשִׁיּוֹצֵאִים לְהַשְׁפִּיעַ עַל אַחֲרִים, צָרִיךְ שְׁמִירָה מְעוֹלָה וְהֶרְבֵּה חִיזוּק, שֶׁלֹּא יִקְרָה מַצֵּב שֶׁהַמְשַׁפֵּיעַ יִהְיֶה זֶה שֶׁמוֹשְׁפַע מִהַמוֹשְׁפָעִים, בְּמִקּוֹם שֶׁהוּא יִהְיֶה זֶה שֶׁמְשַׁפֵּיעַ עֲלֵיהֶם. הַקַּב"ה הִרִי מְבַטֵּחַ לִירְמִיָּהוּ: "אִם תָּשׁוּב וְאֶשְׁיָבָךְ" - אִם תְּצַלִּיחַ לְהַשִּׁיב אֶת יִשְׂרָאֵל בְּתוֹבָה - "לְפָנַי תַּעֲמֹד" (ירמיהו טו, יט). תְּזַכֶּה לִישֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה. "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל" - אִם תְּצַלִּיחַ לְהַפּוֹךְ עִם הָאָרֶץ לְתַלְמִיד חֶכֶם, לְהוֹצִיא "יָקָר" מֵאֲנָשִׁים זוֹלִים - "כְּפִי תִקְהֶה". פִּיךָ יִהְיֶה כְּמוֹ פִי, כְּבִיכוּל. שֶׁאִם ח"ו אֲנִי גּוֹזֵר רַעַה עַל יִשְׂרָאֵל, תּוֹכֵל לְבַטְלָהּ (ב"מ פה, א). אֲבָל כִּאֵן בָּאָה אוֹזְרָה: "יָשְׁבוּ הַמָּה אֶלְיָךְ, וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם" (שם, ט). כְּלוֹמַר, הַזְּהָרָה וְהַשְּׁמֵרָה, שֶׁאֵתָּה תִהְיֶה זֶה שֶׁמְשַׁפֵּיעַ עַל הָאֲחֵרִים לְהַחְזִירָם בְּתוֹבָה, וְלֹא הֵם יִהְיוּ אֵלֶּה שֶׁשִּׁפְעוּ עֲלֶיךָ. יְרַמִּיָּהוּ הוּא נְבִיא ה', וְחֶכֶם גְּדוֹל בְּתוֹרָה, וְכָל זֶה הַקַּב"ה מוֹצֵא לְנִכּוֹן לְהוֹזִירוֹ, שֶׁאִם הוּא עוֹסֵק בְּהַשְׁפַּעַת וְקִירוֹב - "יָשְׁבוּ הַמָּה אֶלְיָךְ, וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם". כִּי הַסַּכָּנָה בּוֹהָה הִיא גְּדוּלָּה מְאֹד, אֲפִילוֹ לִירְמִיָּהוּ הַנְּבִיא.

אֲמֵנָם הַגְּמֵרָה אוֹמֵרֶת, שֶׁבְּאוֹפֵן כְּלָלִי אָדָם צָרִיךְ לְהַזְהֵר שֶׁלֹּא לְלַמֵּד כָּלֵל תּוֹרָה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינּוּ הַגּוֹן (מְכוּת י, א), אֲבָל כָּל זֶה הִרִי צָרִיךְ לְקַרֵּב אֶת הַחִילּוּנִים. אִם לֹא יִהְיֶה מִי שֶׁיִּלְמַד אוֹתָם, אִיךָ יִהְיוּ בְּעַלֵּי תְּשׁוּבָה? אֲלֵא שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְהֵר מְאֹד מִהַשְׁפַּעַת. שֶׁהֵם יִהְיוּ הַמוֹשְׁפָעִים מֵאִתְּנוּ, וְלֹא אֲנַחְנוּ מֵהֶם. קִירוֹב הוּא מִצְוָה גְּדוּלָּה מְאֹד, זֹו בּוֹדָאֵי זְכוּת גְּדוּלָּה לְעִסּוֹק בְּקִירוֹב, אֲבָל לְהַזְהֵר תְּמִיד שֶׁהַדְּבָר לֹא יִבִּיא לְהַשְׁפַּעַת שְׁלִילִית.

לה, כא-כב). אומר על כך רש"י: "בְּשֶׁפֶן יִשְׁרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוֹא - עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה". כלומר, כל הצרות שקרו ליעקב לאחר פגיעת המלאך - מעשה דינה, ופטירת רחל, ומעשה ראובן עם בלהה - אירעו ליעקב "בְּאֶרֶץ הַהוֹא", עד שלא בא אצל אביו לחברון.

מה רוצה רש"י לומר בזה? או מה רוצה התורה לומר בזה? הרי כל מי שקורא את הפסוקים על הסדר, רואה כבר מעצמו שכל המעשים הללו קרו לפני שיעקב בא אל אביו. אמנם לפעמים אין מוקדם ומאוחר בתורה, אבל כאן אין סיבה לומר זאת. בפשטות, המעשים כתובים לפי הסדר: מעשה דינה (שם לד), פטירת רחל (שם לה, יט), מעשה ראובן ובלהה (שם לה, כב), ואח"כ יעקב מגיע אל אביו (שם לה, כו). מדוע א"כ מציינת התורה במיוחד, ש"עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה"?

נראה לבאר כך: הרמב"ן הרי כותב, "אומר לך כלל, תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה ואמרו: 'כל מה שאירע לאבות - סימן לבנים'² (ב"ר מ, ו). ולכן יארכו הכתובים בסיפור המסעות, ופטירת הבארות, ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם, כאילו הם דברים מיותרים, אין בהם תועלת³, ונאינו כן, אלא] כולם באים ללמד על העתיד. כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות - יתבונן⁴ ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו"⁵ (רמב"ן שם יב, ו). כלומר, כל מה שאירע לאבות, הוא רמז למה שיקרה במהלך ההסטוריה עם עם ישראל⁶. [ולא רק רמז, אלא מעשי האבות הם הסיבה והשורש והגורם לכל מה שקורה לעם ישראל במהלך הדורות⁷].

לפי יסוד זה מסביר הרמב"ן, שגם מאבקו הלילי של יעקב עם שרו של עֶשָׂו (רש"י שם לב, כה), ["עֶשָׂו הוּא אָדוֹם" (שם לו, א)] מרמז למאבקם של ישראל עם אדום בגלות האחרונה. והסוף של מאבק זה הוא, שיעקב גובר על שרו של עשו. וכך גם בגלות האחרונה, אחרי כל הצרות והגזירות והרדיפות של בני אדום, עם ישראל חי וקיים! (רמב"ן שם לב, כו).

לפי דברי הרמב"ן הללו אפשר לומר כך: אם המאבק עם עשו רומז לגזירות של מלכות אדום, א"כ גם הצרות שבאות על יעקב אחרי אותו מאבק, מרמזות לצרות של גלות אדום, עד שיעקב חוזר אל יצחק אביו, שזה מרמז לסוף הגלות הזו, ולגאולה האחרונה⁸. ואם כך, נראה לומר, שזה מה שרצתה התורה להדגיש, ש"עד שלא בא יעקב אצל יצחק ארעוהו כל אלה". כלומר, התורה מרמזת לנו, שהצרות האחרונות באו על יעקב מפני שהתעכב "בְּאֶרֶץ הַהוֹא", "מִהְלָאָה לְמַגְדֵּל עֶדְרָה", ולא הזדרז לבוא אל אביו לחברון⁹ (גור אריה שם לה, כב). כל זמן שיעקב לא חוזר אל אביו, וכל זמן שישאל לא חוזרים אל אביהם שבשמים - יש צרות וקלקולים, הנובעים מפגיעת המלאך בכף ירך יעקב. אבל כשיעקב חוזר אל אביו, וישאל

יעקב - הוא המקום את עם ישראל

יעקב אבינו, אחרי כל הנסיונות, ויחד עם כל הנסיונות, זכה להשלים מה שאבותיו לא השלימו. אברהם אבינו התחיל להפיץ אמונה ודעת אלקים במידה רבה - "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחָרָן" (בראשית יב, ה) אומר אונקלוס: "נִפְשָׁתָא דשעבידו לאוריתא". וברש"י: "שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עֶשָׂאוֹם", והרמב"ם אומר שמספר האנשים שקרבו אברהם ושרה לאמונה הגיע לאלפים ולרבבות, ושגם יצחק ויעקב המשיכו באותו מפעל¹ (רמב"ם הלכ' ע"ז פ"א ה"ג) - אבל מתוך בניו של אברהם היה אחד שהיה פרא אדם, והיו גם אחרים שהוא שלח עם מתנות קדמה אל ארץ קדם (בראשית כה, ו), ורק אחד מבניו הלך בדרכו. גם לכן הזה נולדו תאומים, שאחד מהם היה צדיק, אבל השני היה רשע מרושע. רק יעקב אבינו זכה באמת שמיתתו תהיה שלמה, שכל שנים עשר בניו יצאו צדיקים, כולם אהובים כולם ברורים כולם קדושים, שבטי י-ה. נכון שחשוב להפיץ את דבר ה' לעולם, ואברהם התחיל בזה בהצלחה, ויצחק המשיך, אבל להקים את עם ישראל שלם - לזה זכה רק יעקב אבינו.

הנביא אומר, "פֶּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אֲבְרָהָם" וכו' (ישעיהו כט, כב). בפשטות הכוונה היא, שה' פדה את אברהם. אבל חז"ל דרשו, כאילו נאמר כאן שיעקב פדה את אברהם. שואלים אפוא חז"ל: "וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם"? ומתרצים חז"ל: "שפדאו מצער גידול בנים" (סנה' יט, ב). שאברהם היה ראוי להקים עם שלם של יהודים, ואברהם לא זכה לזה, וגם לא יצחק, ויעקב זוכה להקים עם שלם, ואותו צער גידול בניו שהיה צריך להיות לאברהם - יעקב לקח על עצמו. הוא זוכה להעמיד עם שלם של עבדי ה'.

אנו צריכים להתפלל, ששומר ישראל ישמור שארית ישראל, ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל. לצערנו, לא כל ישראל אכן אומרים "שמע ישראל". רבים מבני ישראל לא אומרים "שמע ישראל". וכל כך הרבה עמי הארצות יש, שאפילו לא מכירים את הפסוק "שמע ישראל". צריך להתפלל שאל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל. אל יאבד גוי אחד המייחדים שמך ה' אלקינו ה' אחד. להתפלל שמיתתו השלמה של יעקב אבינו תהיה באמת שלמה. כמובן שיש גרעונות, היו גרעונות גם בדורות קודמים, בימי היונים היו מתייונים, וכן בדורות אחרים היו כל מיני בעיות, אבל בסך הכל מיטתו של יעקב שלמה. צריך לדאוג שעם ישראל יהיה שלם, ושלא יִדַח מִמֶּנּוּ נֶדַח.

יעקב חוזר אל אביו - רמז לימות המשיח

בפרשה הבאה נאמר על יעקב, "וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל, וַיֵּהָ אֶהְלֵה מִהְלָאָה לְמַגְדֵּל עֶדְרָה. וַיְהִי בְשֶׁפֶן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוֹא, וַיִּלְךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֵהָהּ פִּילְגֶשׁ אֲבִיו" (בראשית

הוא מבקש לישב בשלוה. אמר הקב"ה: "לא דייך לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה?"! - קפץ עליו רוגזו של יוסף (רש"י בראשית לז, ב). מה הפירוש בזה?

חושבני שהפירוש הוא כך: יעקב רוצה, שגם מה שיהיה בימות המשיח יהיה מרומז בתורה. הרי מאז שיעקב חזר אל אביו - שזה מרמז לימות המשיח ואחרית הימים, ועד למכירת יוסף (כחמש עשרה שנה אח"כ) - שבזה מתחילים הסימנים לצאת אל הפועל - יש קצת שלוה ליעקב. שלות אחרית הימים. אבל התורה לא מספרת מאומה על השנים הללו. כי מה יהיה ואיך יהיה בימות המשיח - לא רמוז בתורה. יעקב רוצה "לישב בשלוה". רוצה לדעת מה יהיה בימות המשיח. אבל הקב"ה לא רוצה לכתוב על זה בתורה. זה כמוס לצדיקים לעתיד לבוא. רק כשנזכה לימות המשיח, אז נדע מה יהיה בזמן ההוא¹¹.

בהמשך הפרשה התורה עוברת לדבר על מכירת יוסף, שזו ההתחלה של גלות מצרים ושל שאר הגלויות, גם של גלות יון בזמן החשמונאים, וגם של הגלות האחרונה שאנו נמצאים בה עכשיו. יהי רצון, שכמו שה' עזר לחשמונאים לצאת מחושך לאור, המנורה הקטנה של החשמונאים התגברה על כל החושך של גלות יון ושל המתיוונים, כך גם לנו יעזור ה' לצאת מחושך לאור - אור חדש על ציון תאיר, ונזכה כולנו במהרה לאורו, אמן.

חוזרים אל אביהם שבשמים בגאולה האחרונה - נעלם הפגם, והקלוקלים נעלמים גם הם¹⁰.

הפגיעה של המלאך הרי היתה בלילה, ולילה רומז על זמן הגלות. לכן יעקב איננו שלם במשך הלילה של הגלות. "הוא צלע על ירכו... פי נגע כפף ירך יעקב" בהאבדו עמו (בראשית לב, לב-ג). יוצאים ממנו מתיוונים, צדוקים, ביתוסים, קראים, מומרים, משכילים, אפיקורסים, רפורמים, חילונים, כל אלו באים מהפגיעה שפגע שרו של עשו בכף ירך יעקב. עם ישראל בכללותו נשאר דבוק בה, אבל הוא לא שלם. יש בו כל מיני צליעות. לולא פגיעת שרו של עשו ביעקב, והטומאה שהכניס בו, לא היו בעם ישראל מתיוונים וחילונים וכדו'. רק בגלל פגיעתו של המלאך אנו סובלים מן התופעות האלו. זוהי התוצאה מנגיעת המלאך בכף ירך יעקב, שלא כל עם ישראל נשאר נאמן לה'.

עד מתי תורגש הטומאה הזו בעם ישראל? - אומר הפסוק: "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (שם, כה). "כלומר, עד שיעלה שחר לישראל - ישועת ישראל, שהוא דומה לשחר. כי הגלות דומה ללילה" (פסיקתא זוטרתא לב, אות כה. וכן מבואר בווהר ח"א קע, א). כלומר, כל זמן הגלות נסבול מהטומאה שהכניס שרו של עשו בכלל ישראל. כשיעלה השחר ותגיע הגאולה - הטומאה תסתלק. אין יותר מתיוונים וקראים ומתבוללים למיניהם, אלא כל הרשעה כולה כעשן תכלה.

ה' לא מגלה ליעקב מה יהיה בזמן הגאולה

לפי המהלך שביארנו, שחזרת יעקב אל יצחק אביו מרמזת לגאולה האחרונה ולימות המשיח, אפשר אולי לבאר את עומק העניין במה שאמרו לנו חז"ל, וכפי שמביא רש"י בתחילת פרשתנו, שאחרי שיעקב אבינו חזר לארץ,

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. ומבואר ברמב"ן, שבזמנו של יעקב אבינו עדין היו קיימים אנשי בית אברהם, מן הנפש אשר עשו בחרן (רמב"ן בראשית מט, ה).
2. כך הוא לשון הרמב"ן. והביטוי הידוע והשגור בפי כל - "מעשה אבות סימן לבנים" - אינו לשון הרמב"ן, ואף לא לשון חז"ל, אלא הוא מטבע לשון שטבעו אותו רבותינו האחרונים.
3. מבואר כאן ברמב"ן, שהכלל האמור - שכל מה שאירע לאבות הוא סימן לבנים - לא נאמר רק בדרך של דרוש או רמז, אלא זהו עצם פשוטו של מקרא, שהרי זו הסיבה שעבורה נכתבו הפרשיות הללו בתורה, וללא זאת "הם דברים מיותרים, אין בהם תועלת".
4. כלומר: ניתן להבין ממנו.
5. ויסוד זה כתב הרמב"ן בכמה מקומות נוספים, ומהם - בהקדמתו לספר שמות, וז"ל: "ספר בראשית הוא ספר היצירה, [וב' יצירות יש בו, יצירה גשמית ויצירה רוחנית. היצירה הגשמית היא] בחידוש העולם ויצירת כל נוצר, ו[היצירה הרוחנית היא] במקרי האבות, שהם כענין יצירה לזרעם, מפני שכל מקריהם - ציורי דברים, לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם. ואחרי שהשלים היצירה, התחיל ספר אחר

[הוא ספר שמות] בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם".

6. יסוד זה הובא גם בספורנו ריש פרשת וישב (בראשית לז, ב), וגם בהקדמתו לתורה, וגם הוא מבאר כמה וכמה פרשות בתורה על פי יסוד זה, אלא ששיטתו שונה בכמה פרטים משיטת הרמב"ן. לשיטת הרמב"ן, ירידת אברהם למצרים מרמזת לגלות מצרים (רמב"ן בראשית יב, י), ירידת יצחק לארץ פלשתים רומזת לגלות בבל (רמב"ן שם כו, א), וירידת יעקב למצרים רומזת לגלות רומי (רמב"ן שם מז, כח). ולשיטת הספורנו, חיי אברהם (מאז צאתו מחרן) מרמזים לתקופה שמיציאת מצרים עד בנין בית ראשון, חיי יצחק - לתקופת בית ראשון, וחיי יעקב מרמזים לגלות בית ראשון, בנין בית שני וחורבנו, ובנין בית שלישי (הקדמת הספורנו לתורה. וע"ש טעם ההקבלות הללו. וחזר על דבריו בקיצור נמרץ בפירושו לבראשית לז, ב). ועי' עוד בהערה הבאה.

7. כמבואר בדברי הרמב"ן המובאים לעיל (הערה 5) שמעשי האבות הם כעין יצירה לזרעם. וכן מבואר בדברי הרמב"ן בפרשת לך לך, וז"ל: "כי כל גזירת עיריך, כאשר תצא מכת גזירה אל פועל דמיון - תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות, כמאמר ירמיהו שצוה לברוך: וְהָיָה כְּכַלְתְּךָ לְקַרְא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה, תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוּ אֶל תּוֹף פְּרֹת, וְאָמַרְתָּ: כִּכָּה תִשְׁקַע בְּכַל וְגו' (ירמיה נא, סג-סד). וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת (מ"ב יג, טז-יז), וְאָמַר אֱלִישֶׁע יְרֵה יוֹר, וְאָמַר: חֵץ תִּשׁוּעָה לָהּ, וְחֵץ תִּשׁוּעָה בְּאָרְס. ונאמר שם (פסוק יט) וַיִּקְצַף עָלָיו אִישׁ הַאֲלָקִים, וְאָמַר: לְהַכּוֹת חֲמֹשׁ אוֹ שֵׁשׁ פְּעָמִים, אֲזַי הִכִּיתָ אֶת אָרְס עַד כְּלָה, וְעַתָּה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים תִּכֶּה אֶת אָרְס. ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ, ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו, והבין זה". עכ"ל.

8. אמנם לדעת הספורנו הגאולה האחרונה נרמזת בשנות חייו של יעקב במצרים, שהיו שנים יפות עבורו, שלא היו לו בהן צרות, וכבר מצא את בנו יוסף אחר שכבר נתייבש מלראותו, ולא היה לו יותר צער משעה שירד אליו למצרים, וזה מרמז לזמן הגאולה העתידה שאין אחריה עוד צרות (ספורנו בראשית מו, ה), ולדעת הרמב"ן הגאולה העתידה כלל לא נרמזת במעשי האבות, כי לדעתו שנות חייו של יעקב במצרים מרמזים דוקא לגלות מצרים, ולא לגאולה האחרונה, שהרי יעקב היה אז בגלות, וארכו לו שם הימים יותר ממה שחשב להיות שם, שזה מרמז לגלות אדום הארוכה אשר לא נודע קצצה, והגאולה מגלות זו לא נרמזת בשנות חייו של יעקב, כי מת בגלותו, ורק את עצמותיו העלו לא"י לקוברן שם, וזה מרמז למצבם של ישראל בגלות אדום, אשר "אנחנו בו כמתים, אומרים יבשו עצמותינו נגזרנו לנו" (רמב"ן בראשית מז, כח), אך למרות זה אפשר לראות בחזרת יעקב מחרן אל אביו יצחק בחינה של רמז לגאולה העתידה. ועי' להלן הערה 10.

9. וכפי שפירש רש"י גם לעיל (לה, א), לגבי מעשה דינה: "לפי שאחרת בדרך, נענשת ובאה לך זאת מבתך".

10. אולי מפני זה אמרו חז"ל על "מגדל עדר" - "שמעם עתיד הקב"ה לעדור את עדרו הנעדר בין משנאיו" (מדרש "שכל טוב" בראשית לה, כא). היינו, בסוף זמן הגלות, סמוך לגאולה האחרונה. וכן בתרגום יונתן: "מַגְדָּלָא דְעֵדֶר - אֲתֵרָא דְמִתְמֵן עֵתִיד דְאֲתְגַלִּי מְלִכָא מְשִׁיחָא בְּסוּף יוֹמָא". כי היא התחנה האחרונה של יעקב אבינו, לפני ששב אל יצחק אביו. ועי' רש"י (מיכה ד, ח). ובספר "נפלאות מתורת ה' יתברך" (ח"א פכ"א) רצה לומר, ש"מגדל עדר" היא ירושלים בעצמה, ולכן נאמר "וַיְהִי בַּשָּׁבָן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהֵיאָה", כי המקדש נקרא משכן ה': "וַיִּנְתְּתִי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם" (ויקרא כו, יא) - זה בית המקדש (רש"י); "וַיִּבֵּן כְּתָפָיו שְׂכָן" (דברים לג, יב) - זה בית המקדש (רש"י).

11. ואכן, לשיטת הרמב"ן, ימות המשיח ותקופת הגאולה העתידה לא נרמזו במעשה האבות - עי' לעיל הערה 8.